

คำนำ

ชาวไทยทั่วไปรู้จักคัมภีร์พระอภิธรรมกันเป็นอย่างดี ทั้งนี้เป็นเพราะว่าคัมภีร์พระอภิธรรมเป็นพระธรรมที่ใช้สวดในงานศพ พระอภิธรรมที่พระสงฆ์ใช้สวดมีสองประเภท คือ ถ้าเป็นพิธีสวดศพในชนบท ส่วนใหญ่จะสวดพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ แต่ถ้าเป็นพิธีสวดศพในเมือง ส่วนใหญ่จะสวดอภิธรรมมัตถสังคหะเป็นทำนองสรภัญญะ อภิธรรมมัตถสังคหะ คือ คัมภีร์ที่ทำนายเนื้อความจากพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ มารวมไว้ด้วยกันโดยมีลักษณะการแต่งเป็นคำฉันท์หรือคำร้อยกรอง

การฟังพระอภิธรรมในงานศพ ดูเหมือนเป็นภาระจำยอมของคนไทยที่จำเป็นต้องไปร่วมงานศพเพื่อแสดงความเสียใจต่อเจ้าภาพที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน เท่าที่สังเกตดูการไปฟังพระอภิธรรมนั้นมีจุดหมายเพียงเพื่อไปแสดงตนให้เจ้าภาพรู้ว่า ไปร่วมงานเท่านั้น มิได้มีความประสงค์ที่จะไปฟังพระอภิธรรมกันเท่าใดนัก ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะฟังพระอภิธรรมไม่รู้เรื่อง เมื่อฟังไม่รู้เรื่อง จึงไม่เกิดศรัทธาสนใจฟัง เมื่อแต่ละคนไม่สนใจฟังพระอภิธรรม ก็เลยนั่งคุยกันเป็นการฆ่าเวลา พระก็สวดไป คนฟังก็นั่งคุยกันไป ภาพพจน์ดังกล่าวเป็นภาพพจน์ที่ไม่น่าดูทั้งสองฝ่าย กล่าวคือ ฝ่ายพระสงฆ์ซึ่งเป็นฝ่ายสวดให้เขาฟัง แต่เมื่อคนเขาไม่ฟัง ก็เหมือนกับนั่งพูดอยู่ฝ่ายเดียว ทางฝ่ายผู้ฟัง เมื่อไม่ฟังพระอภิธรรมที่พระท่านสวด ก็น่าจะเสียมารยาทในฐานะที่ว่าเชิญท่านมาสวดให้ฟังแล้ว กลับไม่ฟังคำสวดของท่าน

การที่จะแก้จุดที่คนไม่สนใจให้หันมาสนใจบ้างนั้น น่าจะอยู่ที่การช่วยเผยแพร่ความหมายในคำสวดซึ่งเป็นภาษาบาลีนั้นให้ได้รู้กันบ้าง จากความคิดดังกล่าวมานี้ ผู้เรียบเรียงจึงตัดสินใจเปิดสอนวิชาอภิธรรมมัตถสังคหะ ในมหาวิทยาลัยรามคำแหง ประเภทวิชาเลือกเสรี เพื่อให้ให้นักศึกษาที่สนใจศึกษา ซึ่งบางทีพอมีความรู้บ้างแล้วอาจจะสนใจเวลาไปฟังพระอภิธรรมในงานศพก็ได้

อภิธรรมมัตถสังคหะ เป็นหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ในระดับเปรียญธรรม 9 ประโยค อันเป็นหลักสูตรชั้นสูงสุดที่คณะสงฆ์กำหนดไว้ คัมภีร์นี้จัดเป็นคัมภีร์ระดับภิกขา ต้นฉบับเป็นภาษาบาลี แต่งโดยพระอรุทธาจารย์ ประเทศลังกา เท่าที่ทราบในประเทศไทยเรามีการแปลอภิธรรมมัตถสังคหะไว้ 3 ส่วน คือ ส่วนที่แปลโดยพระสัทธัมมโชติกะ พระเถรชาวพม่า สำนักเรียนอภิธรรมวัดระฆังโฆสิตาราม ส่วนที่แปลโดยอาจารย์บุญมี เมฆางกูร และอาจารย์วรรณสิทธิ์ ไวทยะเสวี สำนักเรียนอภิธรรมวัดพระเชตุพนฯ และส่วนหนึ่งของมหาวิทยาลัย

การแปลคัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะทั้ง 3 ส่วนนี้มีลักษณะต่างกัน คือ ส่วนที่แปลโดยพระสัทธัมมโชติกะ และอาจารย์บุญมี ละเอียด กวางขวาง บางแห่งนำข้อธรรมในพระสูตรอื่น ๆ มาอ้างอิงเพื่อให้เกิดความรู้ยิ่งยกว่าส่วนสมบุรณ์ ส่วนสำนวนของมหาหมกุฏราชวิทยาลัยเป็นสำนวนที่แปลคำต่อคำ ในสำนวนทั้ง 3 ฉบับนั้น มีเหมือนกันอยู่ประการหนึ่ง คือ เต็มไปด้วยศัพท์ภาษาบาลี โดยเฉพาะศัพท์ทางวิชาการ ผู้เรียบเรียงเห็นว่าถ้าจะนำสำนวนของสำนักวัตรระฆังหรือ สำนวนของวัดพระเชตุพน มาเป็นหลักสูตรทั้งหมด อาจจะเป็นภาระแก่นักศึกษามากเกินไป หรือถ้าจะนำสำนวนของมหาหมกุฏราชวิทยาลัย เป็นหลักในการเรียบเรียง นักศึกษาคงจะไม่รู้เรื่อง เพราะไม่เหมาะในการที่จะนำมาให้นักศึกษาเรียน เหมาะแก่พระสงฆ์ใช้เป็นคู่มือในการแปลอภิธรรมมัตถสังคหะมากกว่า

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ ผู้เรียบเรียงจึงได้นำคัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะทั้ง 3 ส่วนนั้น มาเป็นคู่มือในการเรียบเรียง โดยยึดอภิธรรมมัตถสังคหะฉบับภาษาบาลีเป็นหลัก แต่ได้แปลศัพท์ทางวิชาการออกเป็นภาษาไทยเกือบหมดเว้นเฉพาะศัพท์ที่สังคมไทยเราคุ่นหูกอยู่แล้วก็แปลทับศัพท์ไปเลย ศัพท์ทางวิชาการที่แปลไปแล้วนั้น ผู้เรียบเรียงถือว่ายังไม่ยุติ ถ้าท่านผู้ทรงความรู้อื่น ๆ เห็นว่าศัพท์ที่ผู้เรียบเรียงแปลไปนั้นไม่ตรงตามความหมายที่แท้จริง และท่านเสนอคำแปลที่ตรงกับความหมายมากกว่ามาให้ ผู้เรียบเรียงจะขอรับคำแนะนำเหล่านั้นด้วยความยินดี เมื่อพิมพ์ในโอกาสต่อไป จะได้แก้ไขตามที่ได้รับคำแนะนำนั้น

คัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะ กล่าวถึงเรื่องภายในตัวคน กล่าวคือ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน เนื้อหาทั้งหมดล้วนละเอียดอ่อนเข้าใจยากในขณะที่เรียนต้องตั้งใจจริง ๆ ถ้าไม่ตั้งใจจริงๆ ก็ยากที่จะเข้าใจได้ตลอด การตั้งใจศึกษาอย่างจริงจัง นั้น เป็นเรื่องธรรมดาของผู้มีศรัทธาอย่างมั่นคง แต่สำหรับนักศึกษาซึ่งมีศรัทธาอ่อน ถ้ามาพบตำราที่ละเอียดลึกซึ้งเข้าใจยาก อาจจะทำให้หมดกำลังใจศึกษาก็ได้ เพื่อเป็นการหล่อเลี้ยงศรัทธาของนักศึกษาประเภทดังกล่าวมานี้ ผู้เรียบเรียงจึงตัดตอนเนื้อหาบางส่วนที่คิดว่ายากออกเสีย นักศึกษาคนใดต้องการศึกษาอย่างละเอียด ขอให้ไปศึกษาที่สำนักเรียนพระอภิธรรมวัดพระเชตุพน หรือสำนักเรียนพระอภิธรรมวัตรระฆังโมฆิตาราม และขอแจ้งให้ทราบว่า ผู้ที่จะไปศึกษาในสำนักดังกล่าว จำเป็นจะต้องจำศัพท์ทางวิชาการเป็นภาษาบาลี ที่ผู้เรียบเรียงวงเล็บไว้ในตำราเล่มนี้ให้ได้หมดก่อน เพราะในสำนักเรียนดังกล่าวใช้ศัพท์ทางวิชาการเหล่านี้เป็นภาษาบาลี

แต่จะอย่างไรก็ตาม ความรู้ที่ผู้เรียบเรียงบรรจุไว้ในตำราเล่มนี้ มีมากพอที่จะทำให้ผู้ศึกษาทราบเนื้อหาสาระส่วนใหญ่ของคัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะได้พอสมควร ตำราเล่มนี้ได้ให้ชื่อว่า ปรัชญาอภิธรรม และใช้ชื่อภาษาอังกฤษว่า METAPHYSICS IN BUDDHISM ซึ่งคำนี้

แปลว่า อภิปรัชญา เหตุที่ใช้ชื่อภาษาอังกฤษดังกล่าว เพราะว่าเนื้อหาในคัมภีร์อิทธิมัตถสังคหะ ตรงกับเนื้อหาของวิชาอภิปรัชญา กล่าวคือ อภิปรัชญากล่าวถึงเรื่องวิญญูณ เรื่องโลกหรือวัตถุ หรือเรื่องพระเจ้า จิตและเจตสิกในคัมภีร์อิทธิมัตถสังคหะตรงกับเรื่องวิญญูณในอภิปรัชญา รูปในคัมภีร์อิทธิมัตถสังคหะตรงกันกับเรื่องโลกหรือวัตถุในอภิปรัชญา ส่วนเรื่องพระเจ้า ในอภิปรัชญา พอเทียบเคียงกันได้กับเรื่องสวรรค์ 6 ชั้น และพรหมโลก 16 ชั้น ในคัมภีร์อิทธิมัตถสังคหะ เพราะเหตุที่มีความหมายตรงกัน ดังกล่าวมานี้ จึงให้ชื่อเป็นภาษาอังกฤษที่แปลออกมาเป็นภาษาไทยว่า อภิปรัชญาในพุทธศาสนา

ผู้เรียบเรียงหวังว่าตำราเล่มนี้คงจะมีประโยชน์แก่ผู้สนใจศึกษาวินิจฉัยได้บ้างพอสมควร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทวี ผลสมภพ

ภาควิชาปรัชญา

คณะมนุษยศาสตร์

20 มิถุนายน 2526

คำนำการพิมพ์ครั้งที่ 3

ตำราปรัชญาอภิธรรม แต่เดิมนั้นใช้รหัส PY 440 และใช้ชื่อว่า “ปรัชญาอภิธรรม” และใช้ชื่อภาษาอังกฤษว่า Metaphysics in Buddhism ต่อมาคณะมนุษยศาสตร์ได้ปรับปรุงหลักสูตรใหม่ ตำราเล่มนี้จึงได้รับการปรับปรุงไปด้วย

หลักสูตรที่เปลี่ยนใหม่ในกระบวนวิชานี้ใช้ชื่อภาษาไทยว่า “ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับปรัชญาอภิธรรม” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Introduction to Metaphysics in Buddhism ใช้รหัสวิชา PY 414 ในส่วนของเนื้อหาของตำราเล่มนี้ยังคงเนื้อหาเดิมมิได้เปลี่ยนแปลงแต่ประการใด แต่เนื่องจากการพิมพ์ครั้งที่ผ่านมามีข้อบกพร่องอยู่บางประการ ผู้เขียนจึงใคร่ถือโอกาสปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้นในการพิมพ์ครั้งที่ 3 นี้

หวังเป็นอย่างยิ่งว่านักศึกษาที่ได้ศึกษาตำราเล่มนี้จะได้รับประโยชน์ตามควรแก่ฐานะานุรูปของแต่ละบุคคล

รศ. ทวี ผลสมภาพ

ภาควิชาปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

18 มีนาคม 2539